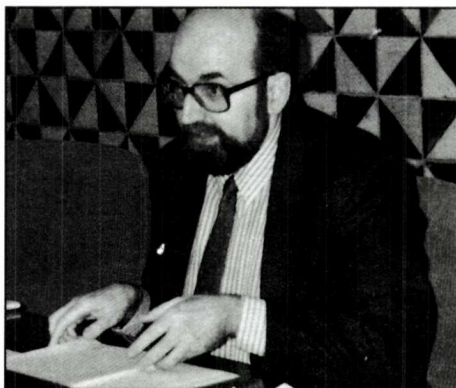

**Desertització i
concentració a
l'exhibició de cinema
a Catalunya**

Carles José i Solsona

En realitzar, ja fa més d'una dècada, l'acostament a la realitat de la indústria i del comerç cinematogràfics, l'esquarterament patit pel sector de l'exhibició pública de pel·lícules fou un dels aspectes més neguitejants que en ressortiren. El fenomen de la desfeta de sales —tot i que s'inseria dins una tònica general d'ensulsiada, que s'havia escampat per la majoria de països occidentals— aconsellà, atesa la seva magnitud, d'aprofundir en la investigació de les tendències que governaven la trajectòria dels nostres cinemes. A hores d'ara, quan les estadístiques estan detectant una agraïdívola reviscolada de l'assistència i de les recaptacions dels locals exhibidors, resultarà esclaridor examinar amb cura l'estat del sector després de la duradora maltempsada que l'esquinçà amb tanta fúria com pertinàcia. Per tal d'arribar a la màxima precisió a l'abast, a l'hora de termenar les transformacions experimentades pel sector, ha estat necessari efectuar —en l'estudi sobre els cinemes de Catalunya, realitzat per a la Fundació Institut del Cinema Català, aquests paràgrafs en són un acompte— l'acostament a la branca exhibidora amb el màxim grau de desagregació territorial possible. Fins ara, en funció de les característiques de les sèries del ICAA —Institut de la Cinematografia y de las Artes Audiovisuales— que es deturaven en el nivell provincial, no havia estat possible examinar la problemàtica comarcal ni resseguir l'historial dels llenços de projecció amb què estava dotat cada municipi. Gràcies a l'excel·lent voluntat de col·laboració del ICAA i de la Direcció General de Promoció Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i específicament del Servei de Cine-

matografia i Vídeo, ha estat possible reconstruir poble a poble i durant els setze anys que emplenen el període 1977-1992, el nombre de sales actives de cada municipi, la clientela que han convocat i el calaix que han apilonat amb la venda d'entrades. I, naturalment, per addició municipal, ha estat factible dibuixar el retaule de l'evolució comarcal de sales, públic i diners al llarg de quatre quadriennis.

En enllestir la recollida d'informació i en dur a terme l'ordenació i agrupació de les dades, començà a besllumar-se amb progressiva claror l'existència de dos fets, que l'amatent observació de la realitat ja permetia d'albirar, però que l'amàs estadístic s'encarregà de corroborar amb contundència. Al·ludim, és clar, als dos fenòmens que encapçalen el títol d'aquesta ponència. D'una banda, la desertització cinematogràfica del país, afavorida per la deserció del públic i pel seu encarrerament vers altres fórmules d'ocupació del lleure, i cristal·litzada en un paorós procés de closa de sales, que ha anat esborrant del mapa de Catalunya molts dels punts de la xarxa exhibidora, on, temps enrera, havia fulgurat el doll lumínic de la projecció filmica. D'altra banda, i en lligança amb la retracció de l'oferta, s'ha produït la condensació dels recintes exhibidors als grans nuclis urbans, on, al seu torn, també, es detecten zones d'apinyament de locals que conviuen amb barris que són veritables erms des de la perspectiva de subministrament de cintes cinematogràfiques al seu veïnatge, alhora que són la concentració dels cinemes en multicinemes i el domini d'una extensa parcel·la del mercat per part de les grans cadenes exhibidores.

Cal fer un advertiment abans de tirar endavant amb l'examen de les dimensions quantitatives del sector. L'avís fa referència a la fiabilitat de les xifres del control de taquilla en els darrers anys de la sèrie. No estem parlant aquí de la incidència del frau —que té una estimació ben diversa, entre el 7 % i el 30 %, del seu pes específic sobre el total de la facturació declarada, segons que el càlcul sigui efectuat pels mateixos exhibidors o pels productors— sinó del rudimentari i incomplet control dut a terme per la SGAE Sociedad General de Autores de España, que té encomanada el subministrament i la recollida d'impressos de declaració des del 1978. El deteriorament s'ha fet ben palès del 1989 ençà, en poder acarar les xifres de la SGAE i del ICAA amb la informació que el Departament de Cultura confegeix amb la declaració setmanal que les sales d'exhibició cinematogràfica li lliuren, d'acord amb el Decret de 18 de desembre del 1986 i de les quals la inspecció de la Direcció General de Promoció Cultural té la comesa de comprovar llur acompliment de la normativa vigent.

D'acord amb aquestes facultats, el Servei de Cinematografia i Vídeo ha estructurat un mecanisme de control de taquilla, que, des del 1989, forneix informació individual de cinemes, a partir de la qual és possible realitzar l'agregació a escala municipal, comarcal, provincial o autonòmica. Les sèries del darrer quadrienni, en ser contrastades amb la informació del ICAA, aboquen unes diferències espaiadores. Si considerem el període 1989-1992, les dades del Departament de Cultura detecten 2.942,72 milions de pessetes —una mitjana vorera als 750 milions anyals—, que s'han escapolit al control estatal. És ben senzill, atès el pes de l'exhibició catalana sobre el conjunt estatal, de termenejar l'embalum de la diferència a tot Espanya i d'amidar la lesió infligida als productors espanyols pel bocí d'aquesta quantia que pertoqui a producció interna sobre la qual s'apliquen els ajuts generals per a l'amortització. Essent conscients d'aquesta circumstància intentarem esmenar —sempre que esdevingui factible— les conclusions a què ens menin les sèries del ICAA amb les xifres de la Generalitat.

Tot retornant a l'evolució de l'exhibició cinematogràfica a Catalunya, el principal indicador —i el més punyent— de la desertització cinematogràfica ens el forneix el nombre de viles amb locals actius. D'acord amb les dades del ICAA, pel 1977, dels 942 municipis catalans —nombre de localitats comptabilitzades el 1992, any en què fineixen les sèries estadístiques estudiades per a aquest treball; d'aleshores ençà, per causa de la segregació de dos municipis, la xifra s'ha eixamplat fins a 944—, havia 428 que tenien, pel cap baix, una sala en funcionament durant l'any, de forma continuada o esporàdica. Aquestes localitats, que s'enduien el 45,44 % de la xarxa municipal catalana i el 46,46 % de la nostra superfície geogràfica, eren a l'abast de 5,65 milions de persones (el 94,47 % de la població d'aleshores). Per tant, la manca de cinemes en els pobles, tot i afectar 514 municipis, només implicava 330.722 persones. Cap localitat de població superior a 8.200 persones era desproveïda de cinema i només cinc viles entre aquest potencial humà, i els 5.000 habitants patien aquesta mancança.

Quinze anys, l'esbaldregada patida per la branca exhibidora ja havia nafrat sensiblement el nostre teixit cinematogràfic. D'acord amb les dades del Servei de Cinematografia i Vídeo, pel 1992, el bloc de municipis amb cinemes vius havia endurat un retrinxament proper als dos terços dels seus efectius. Els 154 municipis que, aquell any, conservaven locals cinematogràfics actius —el ICAA només en comptabilitzava 116— representaven el 16,35 % de les localitats i el 20,20 % de la geografia catalana, de tal manera que els beneficiaris de l'oferta s'havien reduït a 4,70 milions de

persones, que suposaven el 77,34 % de la demografia de Catalunya en aquell exercici. Per tant, la quota de població amb possibilitat d'accés al cinema en el seu municipi s'havia arrosat 17,13 punts, dimensió que equival a dir que, en el període estudiat, a una mica més de la sisena part del nostre cens d'habitants li fou arrabassada la possibilitat d'assistir a projeccions filmiques a la pròpia vila.

En aquesta escampada de la desertització, els pobles petits no han estat pas les úniques víctimes de l'extermini, car les àrees urbanes intermèdies i grans han rebut lacerants xarpades de la letal epidèmia. Si, pel 1977, només cinc localitats de demografia superior als 5.000 habitants no posseïen cinema actiu —i en cap cas el nombre de vilatans no ultrapassava les 8.200 persones—, quinze anys més tard la xifra s'havia engreixat fins als seixanta-un municipis. D'aquest total, trenta-set oscil·laven entre 5.000 i 10.000 residents, vint es movien entre aquest volum humà, i les 30.000 ànimes i els quatre que resten depassaven aquesta última frontera sense anar enllà de les 51.000 persones.

A banda de les poblacions que han quedat òrfenes de centres d'exhibició comercial de cinema, hom no ha de deixar de recordar que les localitats que han reeixit a mantenir, com a mínim, una sala activa no han pogut defugir, en la gran majoria de casos, la implacable davallada en alguns dels seus locals. En aquest sentit, el seguiment de l'evolució del nombre de sales actives resulta força esclaridor i s'insereix perfectament en el corrent d'esmicolament del sector a tot Espanya, on el nombre de sales actives s'arrupí des de 8.059 fins a 1.807 en l'etapa 1967-1992, velocitat de mortaldat que suposa un ritme mitjà de tancament de 4,5 cinemes per setmana mantingut durant un quart de segle. Entre els aspectes que afavoriren la desfeta cal consignar l'atòmització empresarial que regnava en el sector, que, en suposar una disgregació de forces, dificultà l'adopció d'accions comunes i afavorí la tasca de la rubinada anihiladora que foragità de l'activitat cinematogràfica un tofot pomell d'empreses individuals i familiars. Una desaparició que, en eliminar part de la dispersió en el control de l'oferta, propicià la intensificació del grau de polarització del mercat en mans dels grans circuits.

El daltabaix en el mercat espanyol de sales actives no excloué, lògicament, Catalunya. Dels 1.232 cinemes que feinejaren l'any 1965, el funcionament s'havia esllanguit fins a 369 locals, d'acord amb les dades del Departament de Cultura, a 314 segons el ICAA, de manera que la pèrdua s'acostava a les tres quartes parts dels punts de venda existents en terres catalanes en inaugurar el control estatal de taquilla. En examinar l'activitat de les

sales, d'acord amb les informacions de la Secretaria General Tècnica del Ministerio de Cultura, s'observa que mentre que a l'any 1983 només el 30,33 % dels cinematògrafs catalans feinejava, com a mínim nou mesos de l'any, pel 1991 el percentatge s'havia encimbellat fins al 48,66 %. Un guany que es fargava amb la reculada dels altres estrats: les sales que laboraven entre un i tres trimestres cada exercici reduïen el seu pes sobre el total de locals actius del 34,37 % fins al 23,49 %, mentre que l'encongiment en els recintes que projectaven menys d'un trimestre retrocedia del 35,30 % al 27,85%. En aquest trasllat del gruix del sector cap als nivells d'activitat més persistent també s'hi ataïlla la concentració de l'exhibició en els grans nuclis urbans o en la seva rogalia, on l'obertura diària de les sales al públic contribueix amb bon frèndol a l'enlairament del grau d'activitat. D'altra banda, en examinar el repartiment territorial de les sales supervivents, podem apreuar que un xic més de la quarta part de les comarques catalanes —dotze, si volem ser exactes— posseeix, a tot estirar, dues sales comercials per assedegar el delit cinematogràfic de la població que hi sojorna. En desagregar aquestes xifres, hom percep que dues comarques no tenen cap sala activa, que sis en tenen una cadascuna i que quatre comarques s'han d'arranjar amb un parell de recintes. Si eixemplem el nombre de locals, resulta que una mica més de la meitat de les comarques catalanes té una oferta que, en el millor dels casos, arriba a sis cinemes en funcionament, sense considerar el seu grau d'activitat anyal.

L'esmicolament del sector i la seva pertinàcia impel·liren als empresaris a la recerca de solucions que tallessin la sagnia de clients i que oferissin una alternativa plaïble a les diverses opcions de lleure que li anaven sostraiant el públic. Modernització, reconversió i maximització de la rendibilitat, mitjançant la creació de multisales foren l'eix vital entorn del qual giraren les solucions adoptades. Aquesta gradual transformació del paisatge cinematogràfic i l'arraïmament de sales en diferents nuclis d'oferta han afermançat la polarització de locals, de tal manera que, a l'any 1992, podíem comptabilitzar a Catalunya quaranta-vuit multicinemes que congregaven 160 pantalles, les quals representaven el 43,36 % de l'oferta del Principat, i aconseguiren el 47,06 % dels espectadors i el 46,54 % de la facturació del sector exhibidor.

De cara al futur, el moviment expansionista que es percep a tot Europa, les previsions fetes pel mateix sector exhibidor referents a Espanya i les notícies aparegudes a la premsa sobre obertura de multisales a Catalunya hi asseguren la progressiva condensació de punts de venda, d'afluència de públic i de taquilla trespesat.

En l'àmbit de la projecció cinematogràfica a sales, i paral·lelament als esdeveniments en el mercat internacional, esdevé clarament perceptible el paper preponderant de les grans cadenes exhibidores i, rera una part d'aquests circuits, hi batega el seu aliatge amb els blocs capdavanters de la distribució. L'aiguabarreig de progressiva preponderància dels multilocals en el retaule cinematogràfic, el domini creixent dels grans circuits, que combinen multisales amb locals individuals i les connexions amb les firmes distribuïdores més poderoses dibuixen un escenari ben poc engrescador per a les petites empreses independents. N'hi haurà prou de recordar que, al 1992, els tres grans circuits d'exhibició a Catalunya amb el control de 123 sales —i això s'endu el terç exacte de l'oferta— dominaren gairebé els dos terços del mercat: 64,46 % de l'assistència i 66,73 % dels ingressos; si ens limitem a la província de Barcelona, on són assetiades les sales de totes tres cadenes, els percentatges grimpen fins al 76,54 % i al 77,95 % respectivament.

Abans d'enllestir aquest viatge per la nostra geografia cinematogràfica, cal afegir un parell de trets sobre la concentració de sales. Abans hem comentat la situació de les comarques en funció del nombre de cinemes. Si ara, des d'una perspectiva més desagregada, arribem als municipis, conclourem, amb dades de l'any 1992, afirmant que gairebé les tres quartes parts —el 72,73 %— de les poblacions de Catalunya amb sala activa només posseïen un sol local. En conjunt, aquests recintes, que s'enduien gairebé el terç —30,35 %— de l'oferta catalana, únicament abocaven el 5,95 % de la clientela i el 4,81 % dels espectadors. D'altra banda, entre cinc municipis —les localitats amb més de deu sales cadascuna—, amb un altre terç de l'oferta —33,60 % dels cinemes— congregaven el 61,51 % de la clientela i el 64,33 % del calaix.

La segona característica afecta els ingressos. Segons les recaptacions anyals, a la quarta part de les poblacions amb sala oberta el taquillatge de l'any no arribà al mig milió de pessetes. Una situació que només pot explicar-se per la tinença familiar del negoci, per una reduïda activitat o per la seva vinculació al municipi o a entitats determinades. Si, en comptes d'emprar la mitjana per municipi, fem la classificació sala a sala, resulta que quaranta-quatre locals no arribaren al mig milió de pessetes d'ingrés individual, de manera que l'11,92 % del parc català de centres exhibidors només s'endugué el 0,14 % del taquillatge. Si eixemplem la xifra fins al milió, els seixanta-cinc cinemes afectats abasten el 17,62 % dels locals i només el 0,31 % dels ingressos. Resulta balder afegir que, amb aquest migradíssim nivell de facturació, el futur d'aquest bloc de sales és prou anguniejan. La concentració es fa ben vis-

tent quan hom observa que la quarta part dels cinemes catalans només controla el 0,77 % de la recaptació del sector, i que la meitat de les nostres platees només es responsabilitza del 8,67 % de la facturació. Per l'altre extrem de la llista, hom adverteix que les deu primeres sales —2,71 % del cens actiu—, totes elles assetiades a la ciutat de Barcelona, capturen el 15,46 % de la recaptació. Si arribem fins als vint-i-cinc primers locals, la quota és del 30,29 % i, en allargar el recompte fins a cinquanta-cinc cinemes —14,91 % del total—, descobrim que aquesta parcel·la domina la meitat del mercat exhibidor català.

Enfront d'aquesta situació, el sector ha de realitzar un notable coresforç per tal d'enrobustir-se i d'arregnar definitivament —tal com, esperançadorament, sembla delatar el canvi de tendència dels últims anys— el sangflaix que l'ha malmès. En aquesta comesa, la branca exhibidora haurà de potenciar els seus avantatges diferencials tot aprofitant el fet que, ara com ara, els locals d'exhibició són el millor lloc per contemplar cinema; avantatgen folgadoament les alternatives domèstiques de visió, a banda de l'agraïble paper d'animació social que efectuen, de l'anomenada que atorguen a les pel·lícules estrenades —una popularitat que és usdefruitada per la resta d'alternatives àudio-visuals— i de la possibilitat de fer arribar les obres al públic en la forma i en les condicions desitjades per llurs autors.

Pel que fa a l'adopció de mesures, cal a parar atenció a la necessitat de lluitar, sense treva ni defallença, contra la competència deslleial d'acaçar la pirateria, tot aplicant, de sec a sec, les sancions penals que pertocuin, i també vertebrar un sistema de control de taquilla rigorós i universal, aconseguir una regulació satisfactòria de la contractació de pel·lícules, plantejar desgravacions fiscals en el sector, dedicar especial interès a les seves petites i mitjanes empreses, cercar fórmules imaginatives en la política comercial aplicada a cada títol concret, i esperar la proliferació de sales municipals, que podrien esdevenir petits oasis en el gran ermot, tot eixamplant l'oferta cultural en zones desproveïdes, contribuint a recomposar una xarxa de sales més vertebrada, més difosa territorialment i menys desconjuntada. Són factors que, amb la reconversió dels locals i amb la incorporació a les sales dels avenços tecnològics que el futur ens procuri, han de contribuir a forallançar els oratges del passat i potenciar la reanimació sectorial que s'ha pogut percebre en els darrers exercicis.